

Oral History Kosovo

INTERVJU SA HARI BAJRAKTARIJEM

Njujork | Datum: 18. maj, 2016.

Trajanje: 29. minuta

Prisutni:

1. Hari Bajraktari (Intervjuisani)
2. Ana Di Lelio (Vodila Intervju)
3. Redžep Miftari (Kamera)

Simboli komentara u transkriptu neverbalne komunikacije:

() – emocionalna komunikacija

{ } – intervjuisani objašnjava gestovima

Ostali simboli u transkriptu:

[] – dodatak tekstu da bi se bolje razumeo

Fusnote su redaktorski dodaci koje daju više informacija o mestima, imenima ili o izrazima.

Hari Bajrakari: Dakle... oni su bili uhapšeni, znate, oni su došli do... mog grada, i opkolili su komuniste i srbe, znate, oni dolaze, u, u, u grad, žele da uhite strica moga oca, njegovo ime je Špend Bajraktari, i šta se dogodilo, oni nisu mogli da ga uhite u to vreme, u tom trenutku, tog jutra. Tako su uhapsili mog oca i njegovog strica, znate, i druge ljude, i odveli su ih u Peć, ovo se desilo u novembru, znači, ono što se dogodilo je, stric i još dva rođaka, njih se pogubili, a moj otac je bio sedamnaestogodišnjak i pustili su ga, jer, "ti si sedamnaestogodišnjak, tebe ćemo odvesti u Drenici za vojsku, da ratuješ protiv Albanaca." Znate. Dakle, za devet meseci ili osam... devet meseci, on je, znate, jurio albance, posle je jurio partizane, znate, kako god, srbe. I idemo napred i nazad, onda su imenovali ovo mesto 17. nendori [novembar] i svih devet dvorišta, posle se ja vraćam, šezdeset godina kasnije, kupujem ovo mesto, uklonio sam naziv 17. nendori [novembar] postavio ime moga oca, sada se to zove Met Bajraktari Plaza, svet, znate {ukršta ruke}, obrće, da, ide unazad, znate, nepredvidiv je, šta možete da uradite, tako da je, to je veoma zanimljiva stvar, znate, ali vi znate, mi smo bili veoma srećna bića... dolazak u ovu divnu zemlju u kojoj imamo mogućnosti da ostvarimo ove stvari, inače, znate, ne bismo mogli da ostvarimo. To je jedna ljudska priča, tako da...

Ana Di Lelio: Gde su oni tražili Špend Bajraktarija?

Hari Bajrakari: On je bio... deo naše porodice, bio je... oh, naša porodica se oduvek, uvek se borila, protiv turaka, borili su se protiv srba, protiv crnogoraca, sa oku... sa ljudima koji su okupirali Kosovo, i on je bio gradonačelnik u to vreme... tokom, tokom italijanske i nemačke okupacije bio je gradonačelnik, a tada su upravo došli komunisti, posle su srbi hteli da ga uhapsu, da ga streljaju, i došli su da ga uhapsu, došli su opkolili su selo, i tog dana je on imao ljude za sabom, i oni mu kažu, "predajte svoje oružje", kaže, "Ne, ne predajem vam oružje", kaže on, "Daću vam oružje kada odem u Baran, u opštinu, kada odem u opštinu daću vam oružje", so [pa] bili su negde oko 20 naoružanih osoba, vojska ispred i pozadi mu kažu da ode u Baran, kada su stigli negde u neko mesto tamo, usmerili su im puške i pobjegli, vraćaju se nazad, selo je bilo opkoljeno, uhapsu Zenelj Bajraktarija, Hajdin Zeku i Fazli Ramu i takođe mog oca, 17-godišnjaka, odvedu ih u Peć. Posle oko dve nedelje, kažu ocu: "Ti imaš 17. godina, ne želimo da te streljamo ali zato moraš da ides u Drenici da ratuješ protiv albana". I bio je primoran, i kažu mu, "Idi kući jedno dva dana, od kuće se javi na rat u Drenicu, da ratuješ protiv albana, devet meseci se borio protiv albana, bio je sa brigadom, bilo je albana, bilo je crnogoraca, srba i čak... i tokom tog vremena, posle dve nedelje, Zenelja, Hajdin Zeku i Fazli Ramu, naše rođaci su steljali. I dan danas ne znamo gde su sahranjeni, oni su ih streljali u to vreme, i to

je to, nema tu šta.

I sada dolazimo mi u, u Ameriku, godine prolaze, tamo-vamo, Peć gradi najlepší centar jer je bio u centru grada, imenovali su ga "17. novembar", bio je Dan oslobođenja kada su komunisti i Srbi izvršili invaziju Peći, i imenovaju najlepší radnju '60-ih godina, skroz krajem '60-ih. Tako, 2006. godine, mi je privatizujemo i promenimo joj ime od "17. novembar", uklonimo naziv, i postavimo "Met Bajraktari Plaza". Čudno je to, prolaze 60-70. godina, 70. godina odkad se tamo opet vratiš, dolaziš u Ameriku, iz Amerike se vraćaš i ukloniš "17. novembar," i postaviš ime svoga oca, mog oca, ljude koji su žrtvovali za ovu zemlju.

Ana Di Lelio: Samo mi recite priču o pomirenjima, šta se ovde dogodilo? Kako su oni došli ovde? Ako... koliko god detalja vi imate, i ako imate, ako znate neke ljude koji su bili u krvnim osvetama i zašto je uključen i vaš otac, mislim, stvarno, više nego samo reći, "Oni su došli ovde i ovo su bili ljudi koji su došli," samo da dobijemo smisao o tome šta je to.

Hari Bajrakari: Pošto je, kao što znamo, Kosovo je prošlo kroz teška vremena '90-ih, '89, i izgledalo je kao da je bio neki rat da se Kosovo oslobodi, od tog rata da se oslobodi, jedna od... moje mišljenje je, da je jedna najvažnijih stvari, Pomirenje krvnih osveta, gde su ljudi imali sukobe, imali su ubistva, imali su, i ujedinili su narod. I to je bilo, mislim da je to bio kao referendum o Kosovu da se oslobodi, da bude slobodno, slobodno i nezavisno, gde su se ljudi ujedinili, oprostili su krv zbog Kosova, za dobrobit zemlje, i to se pokrenulo od strane malog broja ljudi, posle je, mislim, postao veoma veliki pokret, ali ja to vidim kao referendum da se naš narod oslobodi, da dočekamo ovaj dan gde smo mi danas nezavisna država.

Anton Četa sa mnogim od njegovih prijatelja, sa profesorom Mark Krasnićijem, Don Luš Đerdijem, Zekerija Canom i još mnogo drugih su obavili odličan posao, jedan veliki posao, doprinos albanskom narodu, jer u teškim trenucima su ujedinili narod, pomirili se krvne osvete, i nastaje pitanje oslobođenja, da se brani domovina, da branimo svoju zemlju, da.... To se dogodilo na Kosovu, bilo je fenomenalno to što se dogodilo u to vreme, i ja mislim da je taj pokret bio svet za naš narod, oslobodio je ljude, ljudi su se osećali dobro, ljudi su bili veoma srećni jer su oprostili krv, oprostili su ranu, ili su oprostili zarad okruženja, ili su oprostili sve to zarad zemlje, zarad Kosova i zarad naroda. Zato što su mislili da je opraštanje ovih krvnih osveta i članova svojih porodica, koji su umrli, i koji su ubijeni nisu bili uzaludni, da je njihovo opraštanje opstajanje Kosova, da se oslobode i da kao što je danas Kosovo nezavisna država, to je bila namera.

Na čelu sa Antonom Četom i svim njegovim prijateljima su postigli da pomire veliki broj krvnih osveta na Kosovu, kad su ih pomirili, posle su počeli da idu u Nemačku i Švajcarsku, pa je red došao i na Ameriku. Besim Maljota, sa nekolicinom od svojih prijatelja, je bio deo jedne zajednice ovde [...] pozvali su ih da dođu u Ameriku. Kada su došli u Ameriku boravili su u Njujorku nekoliko nedelja, otišli su u Detroit i razgovarali sa ljudima, gde su izmiirili dvanaest krvnih osveta, tuča, ozleda i to je bio

jedan od načina na koji su izmirili narod. To je bilo, veliki ponos za našu naciju, za naše ljude, za naš narod, da se dočekuju Vesnici Pomirenja Krvnih Osveta, i oni su došli, ostali su, njihova poruka je bila, "Zarad Kosova treba učiniti sve da bi se izmirile krve osvete i da se udružimo da nešto promenimo, da bi, da bi dobili slobodu, da pobedi narod, da bude slobodan". I ispostavilo se kako su i smatrali u to vreme, nije bilo samo pomirenja krvnih osveta, nego je bilo i pomirenja krvnih osveta i međusobno približavanja ljudi, kako bi se pomoglo ljudima na Kosovu, kako pomoći ljudima na Kosovu? Materijalno. Albanci u Americi, njihova poruka za nas je bila, "Činite sve da se uključite sa američkom vladom, da bi nam američka vlada pomogla da se oslobodimo, da pomogne u našim nastojanjima". I ta njihova poruka, ta njihova borba, ta njihova čast, taj njihov ponos, to što su izmirili naš narod, nam je dalo energiju održivosti, kako bi se borili za našu zemlju.

Mi, veliki deo zajednice ovde smo radili sa kongresmenima, senatorima, sa američkom vladom. Kao što je poznato, sa mnogim problemima, i to mnogim, ali u '99, dolazi NATO-a tamo, počinje bombardovanje, ljudi se vraćaju u 99, 1999, vraćaju se svojim kućama, započinju novi život, novi poredak, kao što znamo sada već 16 godina. Sa svim problemima koje ima Kosovo, postalo je fenomenalno, vrlo je dobro, može i bolje, ali je dobro, ali smo imali sreće, naša zajednica je imala sreće jer smo bili u Americi, mogli smo da damo naš doprinos da pomognemo nezavisnost i slobodu Kosova. Ali se ova zajednica u Americi već stotinu godina bori za prava Albanaca na Balkanu, imamo najstariju zajednicu, koji su i u Ligi naroda sa predsednikom Vudro Vilsonom imali uticaj da sačuvaju Albaniju, to što je ostalo od Albanije, jer da se nije predsednik Amerike Vudro Vilson angažovao, možda bi Albanija bila danas rasparčana komade, kao što znamo, Kosovo i ostala albanska područja su bila pod Jugoslavijom, jedan deo Albanije je ostao pod Grčkom i jedna mala Albanija ostala je od '18-ih do sada.

Eh, imali smo sreće što smo se upoznali sa Antonom Četom i svim tim ljudima koji su imali veliki uticaj na nas da bi radili, da bi činili, da dođemo ovde gde smo danas. Anton Četa je bio šarmantan čovek, mudar čovek, drag čovek, jedan pametan čovek i čovek sa dobrim uticajem, sa dobrom srećom, on je vodio Vesnike pomirenja krvnih osveta. Bio je Bajram Keljmendi, Nekibe Keljmendi, bilo je i mnogo njih kao što sam rekao Zekerija Cana, akademik Mark Krasnići, Azem Škrelji, bili su jedna fenomenalna grupa koja je učinila uslugu našoj zemlji, našem narodu, da bi se oporavio od rana krvnih osveta i da bi ih organizovali da brane svoju zemlju i svoj narod i da rade za slobodu i nezavisnost Kosova.

Ja često kažem da je bog video naš narod u 90-im, gde su se ljudi žrtvovali na Kosovu, gde je bilo ubijanja ljudi, spaljivanja ljudi, milion ljudi je izbeglo, njihova borba, zajednica van Kosova, finansijski pomagala porodicama, i borba naše zajednice, albanci u dijaspori, su se borili i pomogli Kosovu da stigne gde je danas. Žrtva i pomoć od strane ljudi iz inostranstva je omogućilo ovo što smo danas postigli, da je sada Kosovo nezavisno, više od sto država su je priznale, ima još posla, treba da radimo više, postoje, postoje izazovi, ali je dobro.

Ana Di Lelio: Možete li mi reći nešto više o tom sastanku, zašto je vaš otac bio uključen u ovo, šta znači

imati stotinu ljudi u vašoj kući? Imao si... šta su rekli, držali su neke govore da li se sećate ičega? Možete li nam reći i neku uspomenu na Bajrama Keljendija zato što je to malo izgubljeno?

Hari Bajrakari: Otac i ja smo bili angažovani da pomognemo Kosovu. Moj otac je poznavao profesora Krasnićija, Antona Četu, poznavao ih je od ranije, i otac je tog dana otišao na aerodrom da ih dočeka i da im da podršku. Tokom boravka u Americi on je bio sa njima, putovao je sa njima, ja sam putovao sa njima, i mnogi od mojih prijatelja, mnogi od naše zajednice. Dolazimo iz porodica koje nose titulu "Poglavari", dobili smo je tokom rata, naši preci su bili primorani da idu u rat, da se bore za Tursku, i u to vreme za *bravery*, hrabrost, su bili poglavari, i tokom 200-300. godina smo bili kao lideri u našoj zemlji. Moj otac je imao velike patnje na Kosovu, veliki pritisak od strane srpske vlade, od strane komunističke vlasti, crnogoraca, i sa patnjom i žrtvovanjem. Njegov odlazak u egzil, koji je bio kao lider zajednice, lider naše zemlje, koji je imao obavezu da bude na čelu naroda, da nešto promeni za našu zemlju. Otac i ja i naša porodica učestvujemo, već 46. godina smo u Americi, i moj otac otkad je došao u Ameriku, i dok je preminuo, bio je angažovan u našoj zajednici da pomogne našoj zemlji, da pomogne zajednici, da, i bio je [u] svim ovim pokretima. Istovremeno, ja sam bio mlad ali sam bio sa njima, i ja sada nastavljam tu njegovu borbu, znate, bilo je, bilo je, bilo je ponos za nas da imamo Vesnike pomirenja krvnih osveta u našoj kući.

U našoj kući zadnjih 35. godina, za 30. i nešto godina, bilo je kao diplomatsko predstaništvo, kao jedna ambasada ili diplomatsko predstaništvo. U našoj kući je boravio Ibrahim Rugova, predsednik Rugova, bil su mnogi drugi lideri, kongresmen [članovi Kongresa] Engel, mnogo njih, senator [član Senata] Alfons D'Amato, Kongresmen [članovi Kongresa] Sju Keli, i mnogi amerikanci, u američkoj politici. U našoj kući 2006. godine je bila Hilari Klinton, bila je naš gost, so [žnači] s vremena na vreme, naša kuća je bila jedno od mesta gde smo ujedinili ljude da pričaju o pitanju Kosova, da pričaju o pitanju naroda, i naša se kuća koristila, kuća moga oca i moja kuća, koristili smo je kao skupštinu. Naši ljudi su se skupljali, akademik Mark Krasnić, i mnogi drugi *you know* [znate] došli su s vremena na vreme od 90-ih do sada, vraćali su se našoj kući, boravili su u našoj kući, gde bi mi pozivali ljude zajednice, gde smo pozivali prijatelje amerikance, gde se razgovaralo kako da pomognemo Kosovu.

I to je bio, isti koncept je bio i ta večera te noći Pomirenja krvnih osveta za lepo određen rad, za čudesan rad koji su oni odradili, i za dobro koje čine za našu zajednicu. Bila je čast za nas da ih okupimo zajedno gde se pričalo o tome kako da pomognemo Kosovu, kako da pomognemo našim ljudima, kako da se oslobodimo, kako da dobijemo nezavisnost, kako da se ophodimo prema Srbiji, i sve to. So [stoga], bilo je to kao neka skupština rata, rada, života, i naše zajednice kako se boriti protiv Srbije. Eh, te noći se sastala skupština, tamo gde je Anton Četa održao govor, akademik Mark Krasnić, Bajram Keljendi su održali govor, Azem Škreli je održao govor, te noći je bio Bajruš Doda, poznat je po albanskoj muzici, i pevao je pesme sa muzikom tamo, *you know* [znate], da ne zaboravimo, da je muzika našeg naroda je bila kao price iz istorije i on je pevao te pesme kako su naši ljudi bili protiv Turske, protiv Srbije, protiv Crne Gore, protiv komunizma, i bilo je, sva je svrha bila kako ujediniti narod, kako da se više radi, da se ide napred, i to je sve bio rat, sve je to bila misao, misao da se

ujedine, da se sretnu, da se odluči.

Bajram Keljmendi i Nekibe su bili prisutni, njegova supruga, bog da im dušu prosti, i njihovi sinovi, bili su veoma preokupirani o tome kako da se pomogne zemlji, bili su veoma uporni o onome kako da se pomogne zemlji, bili su veoma uporni prema zajednici jer treba da se radi više da bi pomogli našoj zemlji, da se pomogne našem narodu, da se pomogne, kako pomoći, bilo je... to je... Jer su ljudi na Kosovu bili nezaposleni, i kada su Vesnici pomirenja krvnih osveta išli u dijaspori u Nemačku i u Ameriku i u Švajcarsku, u svim ovim mestima, molili su ljude kao, "Podržavajte svoju porodicu, vaše rođake." I svi ljudi van Kosova su podržavali njihove porodice jer oni nisu imali posla, nisu imali da hleba jedu, i tako su se držali protiv Srbije, da žive i da stignu gde smo danas.

Ana Di Lelio: Da li se sećate nekog slučaja pomirenja krvi, nekog slučaja pomirenja krvnih osveta, neku priču, da li ste bili na nekoj od njih?

Hari Bajrakari: *I went to one of them...* [Bio sam na jednoj od njih...]

Ana Di Lelio: Na albanskom.

Hari Bajrakari: Otišao sam na jedan slučaj pomirenja krvnih osveta, bio je, rekli su onom bratu koji je oprostio krv, bio je Mark Šabani, za njegovog brata, pre 10. godina je bio ubijen u Americi, i bio samu tom slučaju, bilo je *emotional* veoma [emotivno], i Anton Četa, Mark Krasnići kako je tekao njihov razgovor, kako su pričali i kako su zahtevali, zahtev je bio, "Mi nismo došli da nama oprostite krv. Došli smo da bi se oprostila krv Kosovu i narodu Kosova, verujemo da je došlo vreme da se Kosovu oprostite krv". I govorili su kako je borba i čast za našu zemlju da se krv oprostite, da se ide napred, da se oslobodimo od Srbije i da postanemo nezavisna država. Njihov zahtev je dostignut danas, danas se nalazimo na njihovom zahtevu. Bilo je *emotional* [emotivno], video sam Antona Četu, krenule su mu suze kada se oprostila krv, video sam porodicu, plakali su, i meni su krenule suze u tom trenutku. To je bio prvi put da sam učestvovao u takvom slučaju, nikada nisam bio u takvom slučaju, a bio je *emotional* [emotivan], bio je, nikada neću zaboraviti, znate bilo je zaista interesantno biti prisutan, zanimljivo *in the sense that* [u smislu] da se oprašta krv, ne ljudi koji su tamo došli, nego se oprašta krv Kosova.

Bilo je, zaista je bilo fenomenalno, fenomenalno, i to žrtvovanje ljudi koji su oprostili krvne osvete, ljudi koji su pokazali tu hrabrost, tu muškost, pokazuje, pokazuje gde smo, pokazuje da su se ljudi ujedinili, radili su zajedno, i došli smo gde smo danas, i danas naš narod uživa u nezavisnom Kosovu. Opet kažem, vrlo je dobro, sa svim našim problemima, Kosovo je fenomenalno. Ne... u to vreme, ako bi vam rekli da će ovako biti, niko ti ne bi verovao, ne bi niko verovao da bi Srbija mogla da ukloniti sa Kosova i da se Kosovo oslobodi, bog je hteo, uz pomoć Amerike i zapada, i stigli smo ovde.

Ana Di Lelio: Želim da vas pitam još jednu stvar, da li je vaš otac bio posrednik u krvnim osvetama od

ranije, jer se sve ovo dešavalo ovde, tako da, da li ste bili svesni u vezi toga?

Hari Bajraktari: Moj otac, kao što sam vam rekao dolazimo iz jedne porodice, gde naša porodica i na Kosovu i ranije pomirila ljude zajedno koji su imali sukobe i osvete i kada su imali tuče, kada su imali sukobe. Sećam se, u mojoj zajednici, nekoliko puta tokom 20-30. godina, moj otac je učestvovao i organizovao u slučajevima u kojim su ljudi imali sukobe, za sukobe ne ubistva, već za druge sukobe, za zemlju, za premlaćivanja, za imovinske sukobe, za sukobe i druge stvari, ali ne ubistva. Ovo je bio prvi put da sam video kako se u zajednici pomiruju krvne osvete, ali ranije da, moj otac je učestvovao u nekim slučajevima gde je ujedinio ljude i pomirio ih, i moj deda je postupao na isti način, Musliji Bajraktari, znači moja porodica ima tradiciju da s vremena na vreme ujedini i pomiri ljude, u ovakvim slučajevima. U godinama, u '39-oj godini sećam se, naš predak Hadži Bajraktari je bio predsednik i zvali su ga, u to vreme su ga zvali *islihati*¹ pomirenja krvnih osveta, bio je za opštinu Peć, gde su išli i pomirili su ljude, so [znači], naša porodica s vremena na vreme, uvek je ujedinila ljude i pomirila ljude kada su imali sukobe.

Ana Di Lelio: Hvala! Da li želite da dodate nešto o ovome, mora da je bilo iznenađujuće za vas, zar ne? Jer vi... pomirenje krvnih osveta za ubistvo...

Hari Bajraktari: Za mene je bilo, za mene, gledali smo šta se ranije dešavalo na Kosovu u pomirenju krvnih osveta i svemu tome, za mene je jedno delo, ljudski čin, i čin.... Kada pogledate kako Kosovo izgleda, gde je danas, imamo mnogo primera ljudskih žrtvovanja, kako su umrli, kako su ubijeni. Ljudi su se borili, na primer albanske snage, snage Kosova su se borili '90-ih, NATO dolazi u pomoć, naša zajednica, dijaspora angažuje Ameriku da pomogne. A kada pogledaš, tri-četiri stvari su omogućile ovaj dan, i jedna od tih stvari je Pomirenje krvnih osveta, bilo je zaista u pravo vreme, instrumentalno je dodao razliku našem narodu jer je iščezao problem koji su ljudi imali međusobno, uklonili su problem i nisu se plašili da će neko izaći i ubiti nekoga, da će se nešto dogoditi, jedini strah je bio da će Srbija da napadne i ubije i kako da se borimo protiv Srbije i kako da se pomogne i opstane.

I to je, je bio je ljudski čin, dobar čin, čin otpora, čin, čin ponosa našeg naroda. Mi smo ponosni za mnoge stvari, jer je naš narod činio, na primer, naše snage, naši momci i devojke su se borili ceo život, više od sto godina su se borili, ili petsto godina su se borili protiv Turske, mi imamo svoju porodicu, na primer 1878. godine Turci su spalili naše selo, 1998. godine su ga spalili srbi, 1912-e i '13-e su nas spaliti i streljali, i s vremena na vreme su, jer je naš narod opstajao stotinama godina da se oslobodi, da dobije prava, da osvoji slobodu. I to je bio jedan, jedan, jedan čin, ljudski čin gde je s vremena na vreme došlo do toga, na primer 1890-e, 1895-e skupština Junika, Binak Aljija iz Krasniće je bio predsednik Pomirenja krvnih osveta, u istom konceptu kao Anton Četa, u to vreme se mobilizovao narod i snage da ratuju protiv Turske, kao što znate 1912-e smo proglasili nezavisnost, ali 20-30. godina pre toga su pomirili krvne osvete, oni su se izmirili da bi mogli da ratuju protiv svojih neprijatelja, koji su okupirali našu zemlju, ovo je bilo fenomenalno, veliki posao. Tako da se i ja osećam srećnim da su

¹*Islihat* je forma pomirenja krvnih osveta uvedena od strane Otomanskog carstva.

me moj otac i moja majka doveli u Ameriku, i da sam postao deo tog pokreta ili deo oslobođenja Kosova.

Po prvi put osećam da ja i moja porodica imamo priliku da se iz Vašingtona borimo protiv Srbije ili naših neprijatelja, dok moji preci, moja porodica nisu nikada imali ovu šansu, a i mnogo mnogo njih sa Kosova, albanske regija. A za mene je velika radost što sam imao tu sreću, i da mi je data ta sreća da budem deo promena za naš narod i za našu zemlju, prvo i pre svega dolazi zadovoljstvo jer sam imao tu sreću da budem deo gde mogu da doprinesem promenama u tom pogledu. Hvala!

Ana Di Lelio: Thank *you!* [Hvala!]